

FR. BALDUINUS JO. CALVINÓ
S.

Nunquam ad te scribo, Joannes CALVINE, nisi provocatus, atque etiam coactus: neque unquam ad te scribere instituo, quin statim mihi in mentem multa veniant abs te scripta, quæ, ut me, & te admoneam, imprimis repetenda esse sentio. Aliud alio tempore occurrit: nunc familiariter, & bonâ tibi dicam fide, quid superioribus fortè diebus, cùm mihi ad te scribendum etiam invito esset, sese obtulerit. Soleo manè, antequam civilibus studiis me dedam, aliquid ex Sacris Literis delibare. Cùm le-

gerem Michæam Prophetam, primum occurrit, quod fulminat adversus eos, qui *edificant* (ut ait) *Sionem in sanguinibus* * : deinde cum reliqua persequeretur, recordatus sum, non temerè te in unâ, aut alterâ ejus Prophetæ prælectione admonuisse, *Eum* (ut ais) *docere, non armatâ manu, neque vi gladii subigendos esse populos; sed verè esse, & penitus reformatandos, ut se Deo subjiciant; ut coalescant in corpus Ecclesiæ, & fiant unus populus cum filiis Abrahæ.* Tum addis: *Nullus est verus Evangelii profectus inter nos, nisi vigeat charitas, & benevolentia, & studium etiam exercendæ beneficentiæ.*

Item: *Apud nos Hypocritæ jactant nomen reformationis; interea hæc mera sunt ludibria, quibus prophanatur nomen Dei, ubi non viget in cordibus sincera pietas.*

Et ad OSEAM Prophetam annotâsti, eos quidem *ridere aliorum superstitiones, sed interea esse Cyclopes, in quorum cordibus sit mera barbaries.*

Hæc tu verè profectò, atque ingenuè. Sed hoc tempus flagitabat, ut paulò diligentius exponeres, quid sit, quòd non modò ille Propheta Michæas, sed & ipse Isaias, toridem quidem verbis primam veræ reformationis veluti regulam, aut significationem hanc describit: *Contudent gladios suos in lig-*
nes,

* C. 3. v. 10.

nes, au
falces,
lio assue

No
dem v
atque i
format
tionem
sentim
dixit:

Et

Ai
mentu
inisia
deliba
rum
pietat
cipia
animi
que
quam
reco
tanqu
cula
qui f
ora C
dicer
signi

*

nes, aut vomeres, & lanceas, hastasque suas in falces, neque ultra aut bellum addiscent, aut prælio assuescent. *

Non temere est, quòd duo Prophetæ iisdem verbis significant, talia fore principia, atque insignia Regni Christi, sive *Ecclesiæ* Reformatæ. Nunc autem, quam tu vis reformationem existimari, cùm audimus, videmus, sentimus, illud potiùs fieri, quod nobilis Poeta dixit:

Et curvæ rigidum falces curvantur in ensem:

Ais, non esse in terris quærendum complementum superioris prophetiæ: satis esse, si ejus inisia degustemus. Sed ne hæc quidem nobis delibanda propinas, cùm in istâ tantâ gladio- rum licentiâ, atque impunitate, non modò pietatis, sed & ipsius humanitatis omnia principia tolluntur; & crudelissimis odiis ardent animi, oculique singulorum; & cædibus, atque sanguine manus madent; & bellis plusquam civilibus cives commissi sunt. Imò etsi reconditi gladii essent, tamen ubi ipsi styli, tanquam mucrones exacuuntur, & calami spicula sunt, atque hastæ; & sicarii sunt libelli, qui se de Religione contendere mentiuntur, & ora Concionatorum sunt classica, qualem esse dicemus profectum Evangelii? qualem significationem reformationis? Hæc tibi dico,

* Jes. C. 2. v. 4.

Calvine, non quòd tibi, tuisque tantùm ob-
 jicienda sint, quæ & nobis sunt inculcanda:
 sed quòd tu, qui imprimis meminisse debe-
 res, magis tunc eorum oblitus esse videaris:
 ac ne quidem tuarum in hoc genere concio-
 num feriò recorderis; quas tamen reipsâ ur-
 gere oportebat, ne, cùm verba de pietate
 fecisti, verba dedisse dicaris: néve, quam no-
 minis Divini profanationem cum mero ludi-
 brio conjunctam esse pronuntiaſti, veram, &
 Christianam esse reformationem, nunc agno-
 scere existimeris.

Juvat autem nunc adjicere, quod apud
 eundem Jesaiam Prophetam legebam de con-
 ditione Ecclesiæ Christianæ, C. II. : ibi præ-
 dicit, Christum ità regnaturum esse, ut ejus
 sceptrum non in manu, sed in ore sit, ut tu
 ipse annotasti: *Quia (ut ais) non armorum po-
 tentiâ, sed doctriinâ Evangelii dominabitur.*
 Prædicit deinde, in populo Christiano nul-
 lum (utar tuis verbis) *affectum nocendi, nullam
 ferociam, nullam inhumanitatem fore; & cùm
 antea fuerint veluti Leones, ac Pardi, instar
 Ovium, & Agnorum futuros esse, omnem in-
 humanitatem, bellinimque affectum deposituros.*
 Quinimo *Puer parvus* (inquit Propheta) *eos
 ducet, atque veget.** Quo loco admones, pue-
 ris comparari Ministros verbi, quòd vim nul-
 lam exterius adhibeant. Obsecro, an hanc
 pro-

---

* Jes. Cap. II. v. 7.

prophetiam in tuis potiùs. quàm in veteribus Christianis impletam esse dices, ut nunc triumphent? De bello Germanico aliquando & dixisti, & scripsisti, nullam cladem tam metuendam esse, quàm nimis triumphale Evangelium, quod nos ad insolentiam efferret. Quid nunc? An magis, quàm unquam, elata insolentia signum est triumphantis Evangelii? An principium, fundamentumque Ecclesiæ Reformatæ? Quid igitur inane nomen reformationis, quod merum (ut ais) ludibrium est, tam inflatis buccis, tantòque supercilio nunc jactari pateris?

Fateor, non posse te præstare factum alienum. Verùm cum non solùm pateris, tam speciosum titulum obtendi tam indignæ deformitati; sed ipse etiam eum prætexis; an nullam Christo injuriam, nullâ bonorum, atque religiosorum hominum fraude facis? Liberè, & familiariter, sicuti soleo, tecum agam; & cum tria potissimùm esse sentiam, quæ curare debeas, si es, qui vis videri, rogabo, nè tui officii obliviscaris. Primum illud, ac præcipuum, quod veluti est substantia Religionis, & sinè quo non est Religio, sed hypocrisis, ad animos hominum regenerandos, atque intus reformandos pertinere non ignoras. Ex eo dependent alia duo, quæ exteriora sunt, dico modum Religionis propagandæ, atque defendendæ, & ipsius Ecclesiæ formam. Ut autem in illo primo capite, sic in duobus istis,

minimè jam aut curare, aut præstare videris, quod imprimis debes, ut veræ, & legitimæ reformationis titulum evincas. Regibus, Principibus, Magistratibus suum jus gladii, ut debemus, linquimus: Sed qui sunt Religionis Administri, & solo verbo, ac voce Evangelium propagaturos se esse professi sunt, neque armatâ (iterum dico) manu, neque (ut ais) vi gladii suam reformationem obtrudere debent. Quid enim minùs esset Apostolicum? quid magis esset Arianum? Quid igitur tu de postremis tuorum actis tandem judicas? Nam diutius connivere non est integrum. Certè cum nuper in tui MELANTHONIS Chronico legerem illud de Pseudopropheta, ex Alcorano repetitum: *ἐκ ἧλθε διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους, δέναι τὸν νόμον* *, statim judicavi, docendi exemplum, quod moribus Christianis planè contrarium esset, describi: neque non veritus sum, ne hoc tempore quidpiam tale fortè dici posset de quibusdam, qui Christo nomen dederunt: simul autem venit in mentem, quod narrant de Ismaele Sopho, Persarum Rege, & ejus Prophetâ Tiehelle, cujus præposteram, funestamque reformationem (si reformatio dici debet) Patrum nostrorum memoriâ, infelix Oriens vidit. Ità est fanè: ille sive Ismael, sive Tiehelles, uterque crudelis

---

* Non venit, per miracula, sed per gladium legem dars.

deus impostor, malam causam malè egit, hoc est: Mahometanam superstitionem (cujus aliquam fortasse speciem externam mutabat, ut alteram, & novam ejusdem insaniam formam substitueret) more Mahometano reformabat, simul & propagabat.

Sed scis tantò magis talem morem, & agendi exemplum tale, alienum esse abs Religionis veræ conditione. Quinimò nostros olim (ut vocantur) Maccabæos causam bonam malè egisse pronuntiasti: cur ita? Credo equidem, quòd non solùm cum Regno Sacerdotium conjunxerint; sed etiam, quòd in armis minùs sibi temperârint; quibus tamen alioqui injustam vim tyranni Antiochi repulerunt, & cultum Dei restituerunt, & Templum purgârunt, ut ipsemet ais. Ac quidem ferre non potes, quòd Judas Sacrificium pro peccato mortuorum fieri procurârît *, quia id Lege Mosaicâ mandatum non fuisse dicatur. Encænia tamen festa ab eodem instituta **, præter illam Legem improbare (credo) non audebis, cum & ea Christus observâsse videatur. Ceterùm illius renovationis exemplum velim alioqui observares, quò magis nunc simplex reformatio instituatur, quæ tantum antiquæ formæ restitutio sit. Nam & quemadmodum Templum Hierosolymitanum, rursus extractum, non

A 5

discessit

* 2 Maccabæ. C. 12. v. 43.

** 2 Maccabæ. C. 10. v. 8.

discessit ab effigie prioris: sic & abs Judâ repurgatum, quod antea fuerat, fuit: ac licet ille lapidibus pollutis uti ausus non fuerit ad holocausti altaria rursus extruendum; saltem lapidibus, juxta legem, integris extruxisse aram novam, quæ tamen priori similis esset, historia illa disertè refert, *. Sanè ut alias Maccabæorum actiones non probare te dicas; tamen non dubitas eorum auxilium prædici, prædicari, atque commendari abs Daniele & obiter notas, quod ille addit, multos in blanditiis accessuros, hoc est, hypocritas multos Judæ illius castra secuturos esse. *At inter nos (inquis) qualis est mixtura?* Sed, priusquam Maccabæorum exemplo utaris, CALVINE, necesse est, ut dissimilitudinem, quæ inter vos maxima est, nullam esse ostendas.

Tu, cum in Danielem præfaris, tuos in Galliâ Ministros præmonens, ais, improbos, & perfidos, fallaci zeli jactantiâ, Judæ, & ejus fratribus se adjunxisse; eoque artificio Satanam infamiâ aspersisse manum à Judâ collectam, ac si latruncolorum turba esset. Sed si vis similem esse causam, conditionemque tuam, majorem dare operam debebas, ut nihil simile, aut commune cum talibus Zelotis Tui haberent: ut se ab iis segregarent: ut eorum Societatem fugerent. Atqui homines religiosos, qui abs talibus se se sejunxerunt, clamas

---

* 1 Maccabæ. C. 4. v. 47.

clamas, perfidos esse Apostatas; cur non & Antiocho servire clamas? vel etiam colludere cum Menelao, & Alcimo, perfidiosis, non Pontificibus, sed proditoribus, qui cum Antiocho, vel Demetrio conspirabant? Sed hæc convicia sunt, quæ in te recidunt, & quibus aliam potius factionem ornare deberes. Illud modo vide; si (ut ais) non possis planè excusare Maccabæorum fratrum actiones; quæ poteris hoc tempore non solum defendere, sed etiam laudare acta Tuorum?

Nam & si laudare soleant exemplum illius Jehu, qui trucidavit Baalaticos sacrificos, & evertit domum ipsius Achab *; tamen tu eum non reformationem, sed latrocinium instituisse pronuntiasti, & propterea Hosæam Prophetam factum illius detestari admonuisti; ubi & cum illo Jehu comparasti Henricum Angliæ Regem: Sed iterum vide, nè domi tuæ habeas Reformatores, qui cum eo potius conferendi sint: nam & olim, cum in Jesaiam scriberes, scripsisti, pios Principes sequi debere illum Jehu. Adeò, cum vis, variè loqueris.

Equidem lubentius aliquando audivi, quod tuæ reformationi prætexebas exemplum Nehemiæ, dantis operam instaurandi Templi, atque urbis Hierosolymitanæ **, cum architecti
altera

---

* 4. Reg. C. 10.

** L. 2. Esd. C. 4.

alterâ manu trullam versabant, alterâ gladium (sed quo tantùm depellerent hostes incurrentes) vibrabant fortiter. Verùm quàm magnam rursus dissimilitudinem putas nunc notari inter vos, actionésque vestras posse? Ociosa esset hæc quoque comparatio. Ergo faceffat.

Videamus verò de Ecclesiæ formâ, quæ restituenda sit; cùm hoc tempore omnes passim de reformatione loquantur. Scimus, & lubenter fatemur, interiorem quoque, & spiritalem ejus esse quandam pulchritudinem, quam Mundus non videt. Sed de eâ nunc quæritur, quæ sit aspectabilis: tu quodam in Jesaiæ loco agens de Ecclesiæ ornatu, allegas ex Psalmo *: *At gloria Filie Regis ab intus est*, tametsi cùm Psalmos interpretaris, id aliò referri, atque pertinere significes. Nos modò quæramus de formâ, quæ exterior est, & est instituta ad homines in Religione continendos; cùm hi, ex quibus Ecclesia colligitur, non spiritu solo, & animo, sed & corpore constant.

Mirum verò, cùm olim de Religione, & ejus doctrinâ, fideique, ut vocantur, Capitibus tam magna essent certamina; tamen formam Ecclesiarum, alioqui dissentientium, eandem semper, & consentientem fuisse. Olim, siquis Arianorum cœtum spectâisset, existi-

---

* Pl. 44. v. 14.

existimare potuisset, esse Catholicorum: nam iidem ritus, eadem erant ceremoniæ. Hodie cum talis non sit in ipsâ doctrinâ dissensio, quæ sit, ut formæ dissimilitudo, atque diversitas tam magna sit, quæ populos imprimis perturbat, ac veluti committit? Cujus partis culpâ id fiat, alii judicabunt.

Sed apud te dissimulare non possum, quod ad te pertinet. Cùm AMBROSIUM, CHRYSOSTOMUM, AUGUSTINUM lego, Ecclesiæ toto tunc Orbe diffusæ quædam meis oculis effigies obversatur: eam ipsam non occurrere in tuâ reformatione, profectò miror: & vereor, ne tanta diversitas, atque differentia in multorum animis cieat suspiciones, quas nollem. Memini, cùm ad CAROLUM V. Imp, & Imperii Germanici Principes scriberes de necessitate reformandæ Ecclesiæ, ne quis miraretur, omnia confusè hoc tempore disjici; spem dabas, fore, ut non manerent tales ruinae: dicebasque, cùm domus, quæ instauranda est, diruitur, lapides integros simul, & vitiosos pariter quidem dejici, sed postea seligi, repetitive eos, qui instaurationi utiles sunt. Atque ita loquebaris, ut te hæcenus tantùm dejecisse, postea verò instauraturum esse, significares. Atqui ab eo tempore ne lapidem quidem unum apposuisti, cùm tamen in tuo Regno tibi, quod lubet, liceat. Itaque, quas antea profitebaris tantùm esse veluti parietinas,

nas, ruderibus cumulas, jam pro integro, perfectoque ædificio habere videris. Hinc nostra dissensio: de quâ tamen Verbum non fecissem, nisi tu me tẽrque quaterque provocando respondere coegisses. Nunc si verbosior sim, scito, metu quodam id fieri, ne meam sententiam Calumniator aliquis detorqueat; dicam tamen verbo uno, transigi inter nos posse, si (ut debes) Reformationem males, quàm Transformationem: & cum duæ, ab Orbe condito, potissimum fuerint aspectaciles formæ, tu ad secundam redires potius, quàm tertiam aliquam effingeres.

Hic, bonâ tuâ gratiâ, mihi licebit, quod te optimè scire minimè dubito, jam repetere, ut me, & alios commonefaciam: formam Ecclesiæ Judaicæ Moses præscripserat Annis propè quingentis, antequam Salomon eam, extructo Templo (cujus etiam effigies in Mosaisico Tabernaculo delineata fuerat) numeris omnibus perfectam expresserit: sic enim multis interea certaminibus Ecclesiam exerceri, & multorum Sæculorum ærumnis prius affligi Deus voluit. Ut autem Salomon lineamenta, veluti à Mose ducta, religiosè secutus est in suæ Ecclesiæ constitutione, neque minùs in ceremoniis describendis, quàm in ipsius Templi structurâ: Sic & deinde, ut ut populi Judaici varia jactatio fuerit, & fuerint illius Reipubl. multiplices casus, ad eandem tamen
formam

formam instauratione revocata est; ut, licet ab aliis Templum secundò, aut tertio extructum esset, tamen Salomonis semper esse diceretur.

Christo exhibito, necesse fuisse omnes illas ceremonias facessere, totamque illam veluti umbram evanescere, ut altera Ecclesie forma, & species substitueretur, audio. Quid igitur? Prophetæ antea acerrimè quidem fulminaverant adversus abusus, corruptelas, vitia; sed longius progressi non erant, neque aliud tentaverant; Apostoli verò senserunt, interea dum alia vis Templum ipsum everteret, se se ceremonias illas abolere debere, ut alteram Christi Ecclesiam & colligerent, & erigerent. Neque sanè in illà abrogatione persuadendâ minùs laborârunt, quàm in Gentium Vocatione (ut appellatur) afferendâ. Sed neque minùs in subrogatione novæ (ut ita loquar) formæ sudatum est: nam & trecentis annis pugnavit potestas Romani Imperii: Tandem post multa certamina, CONSTANTINO Imperatore, Ecclesia Christiana non solùm libera, sed etiam Victrix cepit cum aliquo splendore, externoque decore attollere gloriam, & decus novæ suæ constitutionis.

Si CONSTANTINUM propterea cum Salomone compararem, facerem, quòd veteres Christiani, & gravissimi inter eos Scriptores fecerunt. Et tu, quòd Jesaias prædixerat, fore, ut Reges tandem essent veluti nutritii Ecclesie,
tum

tum (spero) fateberis de CONSTANTINO rectè intelligi, quòd AMBROSIUS de VALENTINIANO suo id interpretatur. Sed illud modò dico: ut, quod Aggæus Propheta pollicitus erat, novi templi gloriam majorem fore priori, ad Ecclesiam Christianam pertinere fateris; sic, quam hujus Ecclesiæ majestatem, magnificentiam, splendorem, ordinem Jesaias prædicat potissimum prodiisse, atque extitisse toto illo sæculo, quod fuit abs CONSTANTINO usque ad AUGUSTINUM, aliquando confessus es.

Scio etiam sub cruce speciosam esse Ecclesiam, cujus interior, & spiritualis est decor; tantum abest, ut ejus dignitatem alligem alicui externo splendori. Sed ubi in pace, & libertate quæritur de aspectabili specie, & formâ, non avertam oculos ab illâ, quam dixi, effigie; neque somniabo fallacem tantum larvam fuisse: neque profectò hanc imaginem quisquam repudiabit, qui modò credit, aliquando conspicuam Ecclesiæ liberæ faciem in hoc terrarum Orbe floruisse. Nunquam suis eam nævis caruisse fateor: sed pro intolerabili deformitate habere non possum illam ejus constitutionem, quâ non est olim alia in Orbe nostro visa illustrior. Non audeo dicere, quod AMBROSIUS aliquando significavit, Ecclesiam similem esse Lunæ nascenti, quæ indies splendescit: quanquam si, quorsum id dixerit, meminimus, rectè dictum videri possit. Cæterum

terùm nè longior sim: aut nulla in hoc Mundo conspecta est Ecclesia, quo tempore maxime speciosa spectata, agnita gloriosa palàm fuisse dicitur; aut certè illa fuit, quam AMBROSIVS in Italiâ, HILARIUS in Galliâ, CHRYSOSTOMUS, & BASILIUS in Oriente, AUGUSTINUS in Africa, CYRILLUS in Ægypto, suâ ætate gubernarunt, nobisque descriptam reliquerunt.

Et verò tu ipse aliquando scribens ad SA-DOLETUM, visus es agnoscere, quod dico, cùm scriberes, si veterem illam Ecclesiæ faciem, qualem horum, quos dixi, Scriptorum monumenta exprimunt, & deinde ruinas, quæ supersunt, contemplemur, posse videri illam fuisse Ecclesiam, qualis sub Davide, & Salomone floruit; hanc verò, qualis sub Sedeziâ, & Joacim vitiata erat. Et quidem tu eodem loco hæc adjicis: *Falsò opinaris, ab eâ Dei colendi ratione, quam semper observavit Ecclesia Catholica, nos abducere velle Populum Christianum &c., Scis, nos nihil aliud conari, quàm ut instauretur aliquando vetusta illa Ecclesiæ facies.* Ergo, CALVINE, si jam sententiam non mutâsti, consentimus.

Apertiùs etiam postea mihi dictâsti, quod nunc urgeo. Nam non solùm, cùm de scandalis ageres, dixisti, ubi suos fasces Christi Regno submitit Imperium Rom., Ecclesiam in beatâ quietis, & gloriæ sede collocatam fuisse videri, nisi Hæretici turbas excitâssent.

B

Sed

Sed & in *Præfatione ad Jesaiam*, cùm Angliæ Regem alloqueris, *primum*, ais, *singulare Domus Dei ornamentum fuisse*, cùm *Romani Imperii Celsitudo se Christo summisit*: postea Sponsam Christi tam pretioso, ut loqueris, habitu nudatam, tantâ dignitate spoliatam, tanquam splendido decore privatam, fuisse redactam in miseram deformitatem. Hic ergo rursus consentimus: sed cùm ad rem ventum est, tibi non constas. Quid enim? si jam exponam, quo habitu, quâ dignitate, quo decore prædicta Ecclesia fuerit, cùm Imperatores, exemplo CONSTANTINI, facti sunt Christiani, an talem reformationem admittes? Utinam faceres! facilè tunc inter nos conveniret.

Atqui tu me ferre non potes, cùm te ad illud Sæculum revoco; quod quàm insipidum esset, Auditores tuos etiam considerare jussisti, cùm Zachariam Prophetam iis prælegeres. Fuerint sanè semper aliqui omnibus Sæculis insulsi homines: vel etiam in singulis alioqui hominibus & præstantissimis, & doctissimis fuerit aliquid vanitatis, aut ineptiarum; sed ut propterea nullum in his salem fuisse, dicere non debes, sic sæculum, quo vix ullum unquam fuit illustrius, eruditius, religiosius, insulsæ fatuitatis damnare minimè deberes. Ego quidem alterum nescio, ad cujus admirationem magis te revocare possim. Itaque, velis, nolis, ad illud ut subinde respicias, sæpius rogabo.

gabo. Atque ut Iudæi, ex Babylone reversi, instante Zachariâ, cum suum Templum instaurarent, secum reputabant, qualis structura Salomonis fuisset; si quid meâ voce possim, instabo, ut in eam, quam dico, formam beati sæculi, non adumbratam, sed expressam, propiùs intueantur nostri Instauratores, & tu diligentius tecum reputes, num oporteat tertiam potiùs tanquam idæam novam effingere.

Habet doctrina Religionis suam (ut Apostolus vocat) Hypotyposin; habet & suam ipsa *ἑνταξία* * Ecclesiæ. An nulla olim fuit, cum maximè esse poterat, quæ nunc digna sit, quam imitemur? An tu potius ad eam formam delendam, quæ secunda fuit, facere potes & debes, quod necessariò semel fecere Apostoli ad inducendam ** primam, hoc est, Mosaicam? An rursus alteram & abrogationem, & subrogationem tali exemplo tibi mandatam esse dices? Patere, ut rem eandem pluribus verbis inculcare sæpius possim. Scio, neque dissimulo, quænam, post Christum exhibitum, sit libertas Religionis, ceremoniis minimè alligatæ. Scio, ceremonias Mosaicæ, antea necessariò observandas, postea necessariò abolitas fuisse: scio, ceremoniarum Christianarum aliam esse rationem. Sed illud modò

B 2

quæro-

* Bona ordinatio.

** Induco aliquando accipitur pro aboleo, & lituram facio.

quæro, cum aliquibus utendum sit, an non eas, quæ & olim apud Christianos in usu fuerunt, & nunc commodè esse possunt, neque sunt alioqui abrogatæ, retinere debeamus potius, quàm novas excudamus? Cumque exemplum reformationis requiritur, num omnino effingendum sit veluti cujusdam novæ Ecclesiæ tertium quoddam genus potius, quàm ad illud, quod ubi integra constituendi libertas fuit, pulchrè expressum est, & cujus etiam una lineamenta supersunt, restitutio nostra revocetur; an potius patieris cælum terræ misceri?

Memini, cum in Epistolam ad Galatas scriberes, quàm, non dico severè, sed morosè damnes Christianos veteres, quos suspicaris parùm animadvertisse, cur Deus ceremonias Mosaicas abrogaverit, & aliter populum Judaicæ, aliter Christianæ Ecclesiæ regendum, atque continendum esse judicârit; ut, quæ illi Pædagogicæ * necessaria fuit, huic eam non esse utilem evincas. Equidem discrimen, quod Apostolus indicat, observo! sed vide tu, ne, cum observare non vis, quod etiam invitus experiris, confusè, intemperanter, & temerè non solum misceas, quæ discernenda sunt, & recta judicia veterum depraves; sed etiam ineptè fingas, Angelos quosdam esse planè spirituales, quos scis, & sentis in populo quoque tuo

---

* Institutio.

tuo nimium homines, nimiumque corporales esse.

Non esse Iudaismum abs Christo abrogatum, rursus erigendum, ut imperitis confutatur, ais in tuâ Institutione: fateor. Ais, Christum notâsse hoc discrimen veterum, & novorum cultorum, cùm alloquitur mulierem Samaritanam: fateor. Addis tamen, omnino esse utile rudioribus etiam Christianis adminiculum aliquarum ceremoniarum, sed eas pauciores faciliores, simpliciores esse debere. Rectè: Sed quæritur, tuæne sint demum illæ? Saltem definito modum, quem solum probas, si non putas eum, qui probari possit, posse in eâ Ecclesia, de quâ loquimur, inveniri, etiam si rectus usus, & religiosa ingenuitas accedat.

Ais, AUGUSTINUM in Epistola ad Januarium jam suo tempore conquestum esse, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi, ut tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Cur non bonâ fide recitas ejus querimoniam? Loquitur de quibusdam (ut vocat) humanis præsumptionibus, quæ (ut ait) *neque sanctarum scripturarum auctoritatibus continentur; nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur; nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt: Sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur.* Atqui ejus generis servilibus (ut etiam vocat)

oneribus premendam esse Ecclesiam, quis jam dicit? Tu verò cur ex eadem ad Januarium Epistolâ non repetis definitionem, de qua nunc quæritur? Cur hac in re saltem AUGUSTINI iudicio non stas? Cur & eum repudias modum, quem non solùm ille valde probavit; sed & ejus temporis Ecclesia libera vehementer laudavit, & lubentur amplexa est? Quid multa? Ut ut concedamus, in ratione gubernandæ Ecclesiæ, & religionis (sicuti loquuntur) liberum esse, sequi, quod jam placet: dicemus tamen, cavendum saltem esse, ne Ecclesiam Christianam, quæ olim fuit, cùm esse optimè constituta diceretur, repudiare videamur, ut priorem Judaicam. Hæc ita cautio libertatem illam quodammodo constringit. Non affingo præcisam (ut vocant) aliquam servitutem: At semper rogo, num, ut serviamus unitati; & antiquitati, quod debetur, deferamus, debeamus, possimúsve sequi vestigia, quæ dixi: ubi quidem nulla satis idonea causa est (sicuti non esse in eo, de quo loquor, exemplo existimo) cur illa tam valde refugiamus, malimusque nostro dissidio dissolvere harmoniam Orbis Christiani, & novitatis studio veluti conspicere, atque conculcare faciem veteris Ecclesiæ Christianæ, & eam conculcando, nostram Religionem in multorum animis labefactare, aliarumque gentium ludibrio exponere.

In tuis quidem Scandalis * cautè significas, te non nisi mille ab hinc annorum consensum oppugnare; superiorum verò sæculorùm Ecclesiam revereri. Sed hanc distinctionem, cùm ad rem ventum est, minimè sequeris. Quid juvat tot uti circuitionibus? Non sunt omnes homines tam fungi, tam stipites; non adeò rerum, temporùmque imperiti sunt, ut nesciant, te verba dare, cùm ità loqueris. Feceris quidem certè magis ingenuè, si apertè fatearis, te confusè convellere, quæ abs mille quingentis annis, ut quæ ab annis mille, invaluere.

Magnum verò, & difficile est hoc opus, quod suscipis; sed veterem Christi Ecclesiam novi Judaismi ream nunc facere, facinus est multò majoris audaciæ. Molestus fortasse tibi sum monitor, & videbor ineptus: Sed non possum satis rogare te, ut diligentius cogites, ecquo tandem res evasura sit; neque temerè audias eum, qui te in Ecclesiâ non modò Dictatorem, sed & Cancellarium quendam esse dixit; & posse te quidvis cancellare, ut unâ tantum litera sit opus: atque etiam adjecit, tam te formam olim ab Christianis editam omnino expungere debere, quàm Apostoli expunxerunt Judaicam. Quid non audet projecta audacia τῶν νεωτερικῶν **? Longiùs etiam excurrit, &

B 4

plus

* Tractatu de Scandalis.

** Horum Neotericorum.

plus sibi licere putat. Certè ipsi Apostoli, etsi mandatum accepissent inducendæ *. Informationis Mosaicæ; tamen magis sibi videntur interdum temperâsse, quàm nunc Tui faciunt, qui penitus eradent alteram, cujus iis inductio alioqui mandata non est.

Non recusò Battologus ** videri, modò te obtundendo, & rem eandem inculcando, utilis sit expositio mea. Ergo repetam iisdem verbis, quod nuper ad te scripsi. Ipsi (dicebam) Apostoli, etsi necessariò abrogarent ceremonias Mosaicas; tamen bono consilio ex Synagogâ ad suam Ecclesiam transtulerunt multos, qui utiles erant, ritus, multasque Judæorum formulas retinuerunt, quibus etiam Christiani uterentur, & uti per suam Religionem poterant. Et tu nullam in antiquis formulis actionum Ecclesiasticarum reperisti, quâ uti dignareris, ut tantillum deferres & Antiquitati, & pacis studio, atque unitatis? Ipsos Novatianos, Donatistas, Pelagianos, non ausos esse in illis formulis quidquam mutare, tamen sentirent sibi esse adversarias, ex CYPRIANO, OPTATO, AUGUSTINO didicimus. Ariani, & Macedoniani fuere audaciores; sed quàm acriter tunc repressi statim sunt? Cur hoc tempore
audai-

---

* Abolendæ.

** Qui idem verbum sæpius repetit, sicut Battus ille Poëta in Hymnis suis idem repetens.

audaica major est? Faceſſat fanè ἡ κακοζηλία*: ſi majores noſtri, qui vel ex Judæis, vel ex Ethnicis Chriſtiani primùm facti ſunt, veterem (quod ajunt) ſalivam nimiùm retinuerunt, & iis, quibus antea aſſueverant moribus, deinde addicti nimiùm fuerunt; ſed, ut iis temerè non eſt impingendum crimen τῆς κακοζηλίας: ſic nos religioſæ imitationis, quæ noſtræ ſucceſſionis teſtis ſit, pudere non debet. Nam & quæ in iis καινοτομία **. virtus fuit, cùm nova ſemel Eccleſia eſſet informanda; in nobis eſſet crimen, ſi alteram rurfus transformationem inſtituamus. Itaque illis novum opus nuntiari jure non potuit, nobis poſſet: non enim dicere auſim illos ceſſaſſe, aut quod abolere & volebant, & debebant, aliâ viâ invexiſſe: ne dicerè videar (quod dictu nefas eſt) hæcenus & Synagogam perdurâſſe, & Eccleſiam Chriſti nullam fuiſſe.

Memini, apud Danielelem conjunctim prædici & Templi Hieroſolymitani, quod everſum fuerat, ante Chriſtum exhibitum, neceſſariam inſtaurationem, ejusdem poſtea neceſſariam vaſtitationem, atque everſionem cum ſuis & ſacrificiis, & ceremoniis. Illos (de quibus loquor) veteres Chriſtianos (nam de barbarâ, & degeneri poſteritate non loquor) id

B 5

etiam

* Mala æmulatio.

** Novarum rerum molitio.

etiam non ignorâsse planè existimo : neque mihi persuasero , imprudentes quodammodo fuisse , quòd Julianum Apostatam conari dolebant , ut aliquod Judaicum Templum cum Leviticis ceremoniis restitueretur. Imò verò iterum dicam , his abrogatis , eos substituisse formam , quæ Christianismo , non Judaismo conveniret ; quò magis in eâ observandâ consistamus. Ae ubi hæc effigies conspurcata , contaminata , obsoleta erit , reformationis peneccillum potius , quàm inductionis spongiam arripiamus. Quid multa ? Ego licèt nævos , ut dixi , & rugas deleri optem ; tamen illud Ecclesiæ (de quâ loquor) corpus , cujus perfectò caput fuit Christus , & in cujus societatem atque communionem vocatæ sunt gentes , nunquam existimabo , aut fastidioso divortio repudiandum , aut hostili schismate discerpendum , atque dilacerandum , aut tanquam profanum cadaver , sempiternâ cum ignominiâ nominis Christi sepeliendum , atque conculcandum esse. Non existimabo (inquam) illius , de quo loquor , temporis Ecclesiam , ad quam tot in Scripturis promissiones , tot elogia etiam pertinent , nihil fuisse aliud , quàm quandam veluti chimæram.

Habes , mi CALVINE , sententiam in hoc genere meam , pluribus fortasse , quàm res postulabat , verbis expositam , sed quam visum fuit exponere paulò verbosius , ut Ad-
versa-

versariis præciderem ansam calumniandi. Te porro monere non audeo; sed, si pateris, tantum rogabo, saltem ut memineris, quod aliquando in Pygium scripsisti, *tuam conditionem similiorem esse Prophetarum, quam Apostolorum conditioni, & illorum, quam horum certamina tuis esse similia.* Si ita est, vide, num te magis, quam nunc facias, continere deceat; & reputa, quid sibi velit, quod in tuâ *Institutione* scripsisti, licet Hierosolymis Religio partim contempta, partim contaminata esset, tamen Prophetas neque novas propterea Ecclesias sibi erexisse, neque nova Altaria extruxisse.

Neque verò si admoneri nolis, ipse recusem abs te moneri, si quid erro. Verum ut bonâ fide mecum agas, postulo, neque aut aliò me trahas, aut causæ nostræ statum perturbes. Magna profectò hæc causa est, quam nunc agimus, & omnium, quæ esse possunt, maxima. Ergo te per omnia sacra obtestor, atque etiam per Sacrosanctum Æterni, viventisque Dei, ac Domini Nomen adjuro, ut serio, ut sedatè, ut graviter, ut religiosè etiam agas: minimè verò ut eludas, extra id, quod quæritur, confusè alia miscendo, atque tumultuando, excurras. Nam & ne id facias, jam te sæpius admonui, calvam esse tuam sive frustrationem, sive cavillationem, cum, ubi de Reformatione rogati, laudamus vete-

ris Ecclesiae formam, tu nobis exprobras deformitatem, quae nunc est, quasi eam exosculareremur, quam exhorrescimus; neque non callidè ad nostri temporis faecem exagitandam te confers, ut, cum in hujus aetatis corruptione multa sint, quae jure reprehendas, illam innocentem, atque religiosam antiquitatem, veluti per latus degeneris posteritatis perforas. Si haec non est intentio tua, nihil est, cur me petas.

Si antiquitatem (dico iterum) illam bonam revereris, consentimus. Castiga modò tuorum audaciam, insolentiam, insaniam, qui omnem illius memoriam abolere volunt; castiga multorum levitatem, vanitatem; *εωλοκρασίαν* *, qui odio sui temporis, illam Ecclesiam, cujus tanta semper fuit reverentia, tam valde oderunt, fastidiunt, repudiant, ejus ut nomen ferre vix possint; nihilque magis metuere videantur, quam nè quid ex ejus formulis, ceremoniisve retinere, aut quidquam commune cum eâ, vel simile habere dicantur, praesertim quòd vel in oculos incurrat, vel auribus insonet.

Quid? eò res (ò tempora!) recidisse videtur, ut nunc quaeratur, num aliqua ab Apostolis relicta superstes sit Ecclesia Christiana,

---

* Pridianam, vel exoletam mixtionem, h. e. veterum rerum confusam narrationem.

na, quæ & testis veritatis, & custos Religio-
nis, utriusque index fidelis esset? An verò ea,
statim atque nata, & condita fuit, interierit,
aut in Apostasim degenerârit? an denique tota
nihil aliud fuerit, quàm vanitas, impostura,
somnia, ludibrium, superstitio, fabula? Et
quid superest, quàm ut illam cum *Ægeriâ**
quâdam conferant, qui hoc tempore audent
veterum Christianorum Sacra cum deliriis
Numæ Pompilii comparare? Qualem totius
Religionis sive irrisionem, sive labefactatio-
nem, sive etiam everfionem, eamque sive
apertam, sive occultam, & subtilem qui ti-
tulo *Reformationis* venditant, quomodo tibi
tolerabiles, atque ferendi esse videantur, nes-
cio. Sed mihi, qui talem indignitatem con-
coquere non possum, minùs succensere pro-
fectò debes; præsertim cum non magis feren-
dos esse sentiam, qui illos adjuvant, cum se
repugnare clamant: hoc est, qui res depra-
vatas præfractè, & confusè tuendo, rerum
bonarum integritatem permiscent, & propè
obruunt. Sic non modo nocent, qui Eccle-
siam veluti depositam jugulant; sed & qui
morbum nullum agnoscendo, nullam admit-
tunt medicinam.

In

---

* *Aegeria* Nympha fuit, cum quâ *Numa Pom-
pilius* & connubium, & colloquium se habe-
re simulavit de cultu Religionum.

In hac vero tanta rerum desperatione, quid me aliud facere vis, quàm quod facio, cùm interea Deum vindicem & appello, & expecto? In horum quidem certè temporum confusione, & certaminum fluctibus, & diffensionum tumultibus, quodnam meum votum sit, jam pridem legisti: legisti, quod jam pridem sum professus, omnibus votis me optare, tandem aliquando, tandem ut illam, quæ cælum, & terram olim recreavit, & nunc iterum, iterumque recrearet, vocem CONSTANTINI nòstri ad Alexandrinos, illum (inquam) verè Evangelicum, nuntium audire, priusquam ex hâc vitâ migremus, liceat: τὰς διχονόιας, τὰ σκώματα, τὰς θορύβους, κατὰ τὴν τῆς χριστοῦ κέλευσιν, ἢ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης*.

Tum verò etiam sperabimus; iterum nos illam Ecclesiam in integrum restitutam visuros esse, cujus ipsos quoque Angelos non solùm Custodes, sed & Auditores, & Discipulos quodammodo esse, Apostolus significavit. Illam dico, quam idem ait esse Domum Dei, Columnam & basin veritatis, quamque tu interpretatus es propterea ita appellari, quia fida sit custos veritatis, ne hæc in Mundo intercidat. Interea quid est, quod in meo desiderio requiris?

---

* Perplexas sententias, cavillationes, tumultus, contra Christi præceptum, veritatis vicit splendor.

ris? Si hanc miserè deformatam abs Barbaris fuisse, clames, justissimum clamorem tuum laudo: Si deplores, seriam ejus restituendæ curam multis jam annis nullam fuisse, conjungam meos gemitus: si cum Apostolo, Deum irrideri non posse dicas, tamen multos ei illudere velle, tibi succinam: Si, quod & AENEAS SYLVIVS suo tempore conquestus est, multò magis conqueraris, Ecclesiam (ut ait) jactari, sicuti pila jactatur, volviturque à pueris ludentibus, tecum exclamabo, intolerabile esse hoc ludibrium, & propterea pios omnes vel dolore contabescere, vel indignatione disrumpi debere. Denique, si erumpas in illam, quam sæpe in ore habes, Prophetæ indignantis gravem quærimoniam: *Quousque Domine? religiosi Zeli vehementiam prædicabo*: sed, cum de reformatione agetur, fremas licèt, recurram ad illam, quam dixi, effigiem, & iisdem, quibus antè fuerat, coloribus nunc renovandam esse contendam, atque cum prioribus lineamentis, fundamenta priora repetenda esse dicam; ut & olim Jeremias Propheta prædicebat, Hierusalem rursus ædificaturum iri in suo acervo, vel suorum ruderum cumulo *. Denique, ut antea ad te scripsi, redivivo potiùs, quàm novo Saxo, Templum hoc nostrum reparandum esse, rogabo, ut ex ipsis ruinis lapides antiqui repetantur, atque seligantur, quibus

---

* 2. Esd. C. 4.

bus hoc ædificium in integrum restituatur; eos semper dico, qui recti, atque integri sunt.

Hic ergo pro coronide mihi liceat erumpere in illam Psalmi vocem : *Exurge Domine, & miserearis Sion* *. Servi tui diligunt lapides ejus, & pulveris ejus miseret eos. Interea vero consolatio quænam nostra erit? Ut, cum olim instaurabatur Templum, quod minùs accedere videbatur ad splendorem, atque majestatem structuræ Salomonis, pios homines propterea mæstos consolatus est Propheta, pollicitus, fore, ut aliquando surgeret Ecclesia Christiana, quæ longè superaret gloriam prioris Templi ** ; Sic jam cum hujus Ecclesiæ instauratio talis non esse videtur, qualem optarem; spes illa nos consoletur, fore, ut aliquando in cœlis conspecturi simus multo excellentiorem, quàm in Orbe terrarum unquam fuerit; neque tamen interea desinamus persequi qualemcunque instauracionem, quæ, ut ut potest, utcunque se se refert ad formam priorem.

Quod ad Rempubli. attinet, quam mirificè concutis, & labefactas, CALVINE, nihil dico.

---

* Ps. 101. à v. 14.

** Aggx. 2. v. 10.

dico. Quæcunque tandem ejus forma placuerit, non repugno. Sed neque eam Romanis Legibus (has licet prædicare, & interpretari soleamus) neque magis, quàm Mosaicis, alligatam esse contendo: dissimulare tamen non possum, in hoc quoque genere injustam quandam esse tuam intemperantiam. Cùm hodie, in gratiam tuam, relegerem Maccabæorum historiam, cujus paulò antè memini, legi tuum illum Judam fœdus cum Romanis feruisse: & in eadem historiâ observavi, non temerè laudari Senatûs Romani pro Republ. curam, continentis Populum in honestâ moderatæ vitæ ratione; sed, cùm eodem tempore tuos in Daniele Commentarios percurrerem, miratus sum, te illi tam laudatæ Reipubl. supra modum maledicere: nam, cùm Cyneas, ille sapiens Pirrhi Legatus, olim dixisset, tot videri posse Reges, quot Roma viderat Senatores, tu exclamas, multò meliùs dicturum fuisse, totidem esse latrones, & Tyrannos. Ais, nullam in iis fuisse micam æquitatis: Ciceronem vocas impurum rabulam; Catonem, nebulonem; totum illius Imperii Corpus fuisse horrendam colluviem; in totâ illâ gente fuisse immanem barbariem; non fuisse Rempubl., sed confusum, nescio quid, monstro simile. Hæc, inquam, cùm legerem tam intemperanter, & iracundè abs te dicta, scriptaque; equidem propè attonitus obstupui; & Jurisprudentiæ nostræ odio quodam

dam in ea te erupisse sum suspicatus; neque talem injuriam facilè potui concoquere.

Religionis veræ & contemptores, & adversarios, & imperitos fuisse illos Sapientes Romanos, meritò vociferaris: & ego jam pridem accusavi profana eorum judicia, & laudavi AUGUSTINI * censuram de Varronis libris Rerum Divinarum, atque Humanarum. Sed Civilis Justitiæ, atque Æquitatis nullam in illo Senatu, in illâ Gente, in illâ Republ. fuisse aut scientiam, aut curam, quî tecum dicere possem, cùm ex Juris, & Legum Roman. libris quotidie longè aliud percipiam? An jam tibi liceat, quod illi olim non licuit, qui in veteri Satyrâ laudatur, quòd Cicero-nem Allobroga dixit, videris. Vereor enim, ne Literatos omnes propterea habens infestos Adversarios, & ipse tuus filiulus Ciceronico-la multò magis, licèt clam, tuo convicio maledicat, qui, honoris ergò, *Ciceronis Orationes* istic excusas tibi donavit, dicavit, consecravit. Sed Catones, Fabricios, & similes habere pro Nebulonibus, grave est, & ipse ZWINGLIUS tuus, si viveret, hoc convitium tuum minimè ferre posset, qui etiam illis plus tribuit, quàm Religio nostra permittat. Quid MELANCHTONEM tuum tibi opponam, qui
unus

---

* De Civ. Dei. L. 6. C. 2.

unus & Rempubl., & Senatum, & Jurisprudentiam Rom. magis prædicat, quàm quidquam nostrum? Neque mei nunc instituti, neque hujus loci est, vel hanc causam agere, quæ sæpè acta est, vel dignitatem Jurisprudentiæ Rom., cui operam damus, vel artem Æqui, & Bòni, quam profitemur, vel ejus Authores defendere, quod factum aliàs satis, superque fuit.

Ceterùm ut tibi rursus satisfaciam, iterùmque iterùmque profiteor, causam Religionis veræ, quam illi impiè pessundare voluerunt, longè præferendam esse & Rebuspubl. omnibus, & cuicumque dignitati Civili. Quinimò libenter audio, quod ex Jesaiâ refers, propter Ecclesiam & conditum esse, & consistere hunc terrarum Orbem, qui in novum alioqui Chaos recideret. Sed neque ipse ignoras, toties me hoc egisse, studium ut Religionis cum studio Juris Civilis conjungendum esse, & illud huic præire debere, probarem, ut hoc meum desiderium profanis quibusdam Leguleiis, in tuo etiam sinu latitantibus molestissimum fuerit; neque tu illi fueris æquior, qui nihil rectum putas, quàm quod ipse facis, & præscribis. Imò verò ut illi suaviter irrident, me ista curare, cùm neque Theologus sim, neque in Ecclesiâ quidquam habeam muneris; neque meâ privatim intersit, etiamsi omnia perturbes, atque pessundes: mihi que

propterea objiciunt illud ex Comædia: *Tantumne est abs re tuâ otii tibi, aliena ut cures, eaque, nihil quæ ad te attinent:* Sic tu, qui tantò magis laudare deberes sollicitas piorum hominum (tui licèt ordinis non sint) de Religione cogitationes; tamen eos magis ferre potes, qui aliis literis addicti, planè abjiciunt, atque respuunt studia Religiosa, quàm qui, ut his operam aliquando dent, res alioqui suas negligunt. Vale.

Ex Urbe IX. Kal. Novemb.

1563.

Eidem.